

Universal Journal of Theology

e-ISSN: 1304-6535

Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 2, Yıl/Year: 2020 (Aralık/December)

BELÂGAT İLMİNİN KUR'ÂN-I KERÎM'İN İ'CÂZ VE TEFSİR ARAŞTIRMALARINA ETKİSİNİN TARİHİ SEYRİ

*The Historical Course of Qur'an Rhetoric Impact on Studies Related To
Uniqueness of Qur'an And Interpretation of Qur'an*

Zafer AKYÜZ

Dr. Öğretim Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı

Assistant Dr., Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Theology,
Department of Arabic Language and Rhetoric, Erzincan/Turkey

zafer.akyuz@erzincan.edu.tr

<http://orcid.org/0000-0002-7336-1996>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi/Date Received: 24/11/2020

Kabul Tarihi/Date Accepted: 01/12/2020

Yayın Tarihi/Date Published: 31/12/2020

Atıf/Citation: AKYÜZ, Zafer. "Belâgat İliminin Kur'ân-ı Kerîm'in İ'câz ve Tefsir Araştırmalarına Etkisinin Tarihi Seyri". *Universal Journal of Theology* 5/2 (2020): 217-239.

Belâgat İlminin Kur'ân-ı Kerîm'in İ'câz ve Tefsir Araştırmalarına Etkisinin Tarihi Seyri

Öz

Yüce Allah tarafından insanlığa gönderilen son ilahi kitap Kur'ân-ı Kerim'i kitap olarak kabul eden Müslümanların, onun içindeki ilahi mesajları anlama ve uygulama gayretleri neticesinde çeşitli ilim dalları ortaya çıkmıştır. Bu ilimlerden biri de belâgat ilmidir. Belâgat ilminin ana gayesi, Kur'ân-ı Kerim'in içindeki ilâhî mesajların anlaşılmasını sağlamaktır. Bu nedenle belâgat ilmi ile tefsir ilmi arasında sıkı bir ilişki vardır. Belâgat ilmi bilinmeden Kur'ân-ı Kerim'i tefsir etmek ve onu anlamak adeta imkânsızdır. Bu makalede, Kur'ân, belâgat, tefsir, i'câz ve etki kelimelerinin lügat ve istilâhî manaları üzerinde durulmuş, belâgat-i'câz ve belâgat-tefsir ilişkisine temas edilmiştir. Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'in i'câzî yönünün açıklanması ve bu ilahi kitabın daha iyi anlaşılması için bu alanda yapılan çalışmalar dönemlere ayrılmış, belâgatın i'câz ve tefsir alanında yapılan çalışmalar nasıl etki ettiğinin tarihi seyri ortaya konulmaya gayret edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân-ı Kerim, belâgat, tefsir, araştırma, i'câz, etki, tarih, seyri.

Absract

Several fields of sciences have emerged as a result of the efforts of the Muslim people, who accepted the Qur'an to be the ultimate holy book send by Allah the Almighty to mankind, to understand the divine messages of the Qur'an and to practice these. One of these sciences is the Qur'an Rhetoric (belağat). The main aim of the Qur'an Rhetoric is to enable the understanding of the divine messages in the Qur'an. Therefore, there is a close relationship between the sciences of the Qur'an Rhetoric and Qur'an Interpretation, (tafsir). Without the conception of the Qur'an Rhetoric the interpretation of the Qur'an, Tafsir, would be almost impossible. In the present manuscript the lexical and reported meanings of Qur'an, the Qur'an Rhetoric (belağat), interpretation of the Qur'an (tafsir), uniqueness and impact (icaz - etki) are focused on and the relationship between Qur'an Rhetoric and Qur'an Interpretation and between Qur'an Rhetoric and Uniqueness of Qur'an are mentioned. Moreover, in order to enable a better understanding of the uniqueness of the Qur'an and to explain it, studies regarding the uniqueness of the Qur'an are divided into periods and the impact of Qur'an Rhetoric on the studies related to the interpretation of the Qur'an (tafsir) and uniqueness of the Qur'an (icaz) are presented from a historical perspective.

Key Words: Qur'an, Qur'an Rhetoric,, interpretation of the Qur'an, uniqueness and impact of Qur'an, history, course.

Giriş

Kur'ân-ı Kerim, Yüce Allah tarafından insanlara gönderilen son ilâhî kitaptır. Kur'ân-ı Kerim'in indirildiği dönemde fesâhat ve belâgatte kariyerinin zirvesinde olan edipler ve şairler, bu ilahi kelamın nazmı ve manası karşısında çaresiz kalmışlardır. Belâgatın eşsiz örneği olarak Kur'ân-ı Kerim üslubuyla onları derinden sarsmıştır. Kur'ân-ı Kerim'deki lafızlarla onların kullandıkları aynı olmasına rağmen, onun terkiplerindeki farklılıkları bir türlü çözememişler ve bu farklılıkların oluşturduğu etkinin kaynağını anlamakta çok zorlanmışlardır. Meselâ 'Utbe b. Rebî'a (ö. 2/624), Hz. Muhammed'e tebliğ vazifesinden vazgeçmesine karşılık her türlü dünya nimetini teklif etmiş, Hz. Peygamber (sav) onun bu teklifini reddederek kendisine Fussilet sûresinin ilk âyetlerini okumuş, bunları dinleyen 'Utbe, arkadaşlarının yanına dönerek onlara şunları söylemiştir: *"Muhakkak ki ben bir söz dinledim. Allah'a yemin ederim ki bunun gibisini şimdiye kadar hiç duymadım. O ne bir şiir ne bir sihir*

ne de bir kehanettir. Ey Kureyş topluluğu! Beni dinleyin, bu zat ile onda bulunan Kur'ân arasına girmeyin.”¹

Ümmî bir peygamberden sadır olan bu ilahi kelamın inceliklerini anlamak ve kavramak isteyenler iman etmiş, kabul etmeyenler ise inkâr ve ret yolunu seçmiştir. Bu konuda tefsir âlimi el-Beyzâvî, *“..Gerçekten bundan önce aranızda bir ömür buldum...”*² âyetini tefsir ederken şunları ifade etmiştir: *“Hz. Peygamber'in nübüvvetten önce Mekkelilerin arasında kırk yıl yaşadığını, Kur'ân'ı daha önceden bilmediğini ve okumadığını haber veren bu âyet, Kur'ân'ın harikulade ve mu'ciz oluşuna delalet eder. Zira bir kimse aranızda kırk yıl yaşar da, o süre içerisinde ilimle uğraşmaz, bir âlimi görmez, ne bir şiir ne de bir hutbe irat etmezken, kalkar size bir kitap okursa, bunun fesâhati de bütün hatiplerin fesâhatini mağlup eder, her türlü nesir ve manzumdan üstün olur, usul ve furu ilimlerinin kurallarını içine alır; öncekilerin kıssalarını ve sonrakilerin konuşmalarını olduğu gibi içerirse, onun Allah Teâlâ tarafından öğretilen mu'ciz bir kitap olduğu anlaşılır.”*³

İnkâr edenlere tehdidî ayetleriyle meydan okuyan Allah, onlara bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmelerini, bunun mümkün olmaması durumunda ise bir ayetin benzerini getirmelerini istemiştir. Fakat bu hiçbir zaman gerçekleştirilememiştir. Bu konuda el-Câhız şunları söylemiştir: *“Söz üstatları olan putperest Araplar, sahip oldukları kabile gururunun güçlü yönlendirmesi ve İslâm'a olan muhalefetlerine rağmen Kur'ân'ın meydan okumasına cevap veremediler. Yine Kur'ân'ın böyle bir çağrısına cevap vermek, savaşmaktan daha kolay olmasına rağmen, Müslümanlarla savaşmayı tercih etmişler, neticede mağlup olmaktan başka bir şey de elde edememişlerdir.”*⁴ Zira Kur'ân-ı Kerim hem lafzî hem de manasıyla mu'cizdir. Yani bir sûrenin bile bir benzeri bugüne kadar getirilememiştir ve getirilmesi de mümkün olmayacaktır.

İslâm'ı benimseyen, Hz. Peygamber'i (sav) ve Kur'ân-ı Kerim'i kendisine rehber edinen Müslümanların onu anlamaya çalışması, çeşitli ilim dallarının ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Bu ilim dallarından birisi de belâgattir.

Belâgatın bir ilim dalı olarak ortaya çıkması ve gelişmesinde Kur'ân-ı Kerim'in rolü çok büyüktür. Çünkü o, Hz. Peygamber'in (sav) en büyük mucizesi, insanların bir benzerini getirmekten aciz kaldığı, muhataplarını hayretler içerisinde bıraktığı, ihtiva ettiği gaybî bilgilerin yanında nazm olarak da

¹ Süleyman Tülücü, “Kur'ân-ı Kerim'in Nuzul Süreci İçinde Arap İleri Gelenleri İle Edip ve Şairlerinin Ona Karşı Tavrı ve Takdirleri”, *Diyanet İlmî Dergisi*, 1994, XXX, 3 (Temmuz, Ağustos, Eylül 1994), 37-50

² Yûnus, 10/16.

³ Nâsirüddîn Ebû Sa'îd Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şîrâzî el-Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl ve Me'ahû Hâşiyetu'l-Kâzerûnî*, Dâru'l-Fıkr, Beyrût 1416/1996, III, 191.

⁴ Issa J. Boullata, “Kur'ân'ın Belâgat Açısından Tefsiri: İcâz ve İlgili Konular”, *Din Bilimleri Akademik Dergisi*, (Çev. İbrahim Hilmi Karlı), V (2005), Sayı 4, 258.

edebî üstünlüğe sahip bir kitaptır. Kur'ân-ı Kerim'in bir benzerinin getirilememesi diye ifade edebileceğimiz i'câzî yönü ve az kelimeyle çok şey anlatması, İslam âlimlerinin üzerinde durduğu en temel konulardan birisi olmuştur. Bu nedenle İslâmî ilimler içerisinde Kur'ân-ı Kerim'in mu'ciz oluşunun merkeze alındığı çalışmalar daima ilk sırada yer almıştır. Bu çalışmalarda belâgat, Kur'ân-ı Kerim'in i'câzını anlamada ve anlatmada ilim dallarının nüvesini oluşturmaktadır.

1. Belâgat, Kur'ân, Eser (Etki), Tefsir ve İ'câz Terimlerinin Tanımı

1.1. Belâgat

Belâgat Kavramı “sözlü ve yazılı ifadede fasih olmak” veya “sözün fasih ve açık seçik olması”⁵ anlamlarına gelir. Ayrıca بَلَّغَ يَبْلُغُ بَلْغًا kelime köküne bağlı olarak “ulaşmak, yetişmek, varmak, rüştüne ermek, olgunlaşmak”⁶ vb. anlamları da vardır. Belâgatin tanımındaki “ulaşmak, varmak, olgunlaşmak, sözün açık ve seçik olması” gibi anlamlardan, sözün karşı tarafa ulaşmasının, açık, sade ve anlaşılır olmasının, muhataba kıvamına gelmiş bir şekilde olgunlaştırılarak söylenmesinin önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Belâgatle iştilal eden âlimler tarafından bu ilmin pek çok yapılmıştır. Biz burada es-Se'âlibî'nin tanımını nakletmekle yetineceğiz. es-Se'âlibî, belâgati tarif derken şunları ifade etmiştir: “*Belâgat, kalemin dizgininin veya ucunun uzatılması olmadığı gibi sözün yarıştırılması ve söz meydanının genişletilmesi değildir. Belâgat, ihtiyaçtan fazla ve muhtaç durumda bırakacak bir ihlal olmayacak şekilde murat edilenin hepsinin lafız ve manalarla aktarılmasıdır. Belâgat, ancak gerçek derinliklere çabuk ulaşan, zihinlerle kat edilen ve beyanın basiretleriyle girilen bir meydana...*”⁷

1.2. Kur'ân

Kur'ân kelimesi, toplama anlamına gelen “قُرْآنٌ” fiilinin mastarıdır. Kur'ân-ı Kerim, kıssaları, emri, nehyi, va'di ve va'idi topladığından Kur'ân adını almıştır. Ayrıca ayetler ve sûreler birbirleriyle birleştirilmiş ve bir araya getirilmiştir. Gufrân ve küfrân gibi mastar olan Kur'ân kelimesi bazen hafifletmek amacıyla hemzesi düşürülerek Kurân şeklinde de kullanılmaktadır.⁸ Arapla-

⁵ Muhammed b. Mükrem İbn-i Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, (Thk. 'Abdullah Ali el-Kebîr-Hâşim Muhammed eş-Şâzelî), Dâru'l-Me'ârif, Kahire tsz., IV, 346; Hulusi Kılıç, “Belâgat”, *DİA*, İstanbul 1992, III, 380.

⁶ Ebû 'Osmân 'Amr b. Bahr el-Câhız, *el-Beyân ve Tebyîn*, Mektebetü'l-Hâneçî, Kahire 1998, I, 88; 'Ali el-Cârim-Mustafa Emîn, *el-Belâgâtü'l-Vâdîha*, Eda Neşriyat, İstanbul tsz., 8-10; Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâga Funûnuhâ ve Efnûnuhâ 'İlmu'l-Me'ânî*, Dâru'n-Nefâis, Ammân 2008, 58-59.

⁷ 'Abdulmelik b. Muhammed es-Se'âlibî, “*Sihru'l-Belâga ve Sirru'l-Berâ'ah*”, (Thk. 'Abdu's-Selâm el-Hufî), Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut/Lübnan tsz., 47.

⁸ el-Mübârek b. Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Esir, *en-Nihâye fi Ğarîbi'l- Hadîsi ve'l-Eser*, (Thk. Tahir Ahmed ez-Zâhir-Mahmud et-Tahâvî), el-Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut 1979, IV, 30.

2. Belâgat-Tefsir İlişkisi

Belâgat ilmi ile tefsir ilmi arasında derin bağlar bulunmaktadır. Her ikisinin de gayesi Kur'ân-ı Kerim'i anlamak, içindeki ilahi mesajları açıklamaktır. Bu bağlamda tefsirle uğraşan herkesin çok iyi derecede belâgat ilmine vakıf olması gerekmektedir. Belâgati bilmeyen birisinin ilahi mesajları anlaması ve anlatması mümkün değildir. Çünkü belâgat, Arapça beyanın en yüksek derecede tecelli ettiği, üslupların çok ince bir şekilde tahlil edildiği bir ilim dalıdır. Bu konuda meşhur müfessir ez-Zemahşerî, el-Câhız'dan naklettiği bir iktibasta kısaca şunları ifade etmektedir: *“Bir kişi bütün ilimlerde ne kadar mahir olursa olsun Kur'ân-ı Kerim'e mahsus olan me'ânî ve beyân ilimlerine hâkim olmadıkça onu tefsir edemez ve onun içindeki hakikatlere ulaşamaz.”*¹⁹

Tefsir ve tefsir usulü kaynaklarında Kur'ân-ı Kerim'i tefsir için gerekli olan ilimler tertip edilirken lugat, sarf ve nahiv ilimlerinden hemen sonra belâgat ilmi zikredilmektedir.²⁰

Belâgat ilmine vakıf olmak, Kur'ân-ı Kerim'i tefsir eden müfessiri hataya düşmekten koruduğu gibi, ayetin inceliklerini anlamada ve izah etmede onun kavrayışını kolaylaştırır, Ufkunu genişletir ve farklı bakış açısı kazandırır. Diğer bir ifadeyle, belâgat ilmini teşkil eden me'ânî ilmindeki cümle yapısını, beyan ilmindeki teşbih, mecaz istiare, kinayeyi, bedî' ilmindeki güzel söz söyleme sanatlarını bilmeden Kur'ân-ı Kerim tefsir edilemez. Bu nedenle belâgat ilmi ile tefsir ilmi ayrılmaz ikilidir. Tabiri caizse etle tırnak gibidirler.

3. Belâgat-İ'câz İlişkisi

İslâm âlimleri, Kur'ân-ı Kerim'in i'câz yönünü ortaya koymak için farklı görüşler benimsemişlerdir. Bazıları i'câzın bir yönü olduğunu ifade ederken bazıları bunun sınırsız olduğunu beyan etmişlerdir. Bu görüş farklılıkları Kur'ân-ı Kerim'in seçkin üslubu etrafında cereyan etmiştir. Onlar, bu konuda farklı düşüncelere sahip olmuş olsalar da Kur'ân'ın i'câzında birinci ve en mühim olanının onun nazmında, belâgatinde, üslup ve beyanında olduğu konusunda ittifak etmişlerdir.²¹

Kur'ân-ı Kerim'in i'câzını anlamada ve anlatmada belâgat ilminin öneme değinen Ebû Hilâl el-'Askerî *es-Sinâ'ateyn* isimli eserinde şunları ifade etmektedir: *“Şüphesiz ilimler arasında öğrenmeyi en çok hak eden ve korunmaya en fazla layık olan ma'rifetullâhtan (Yüce Allah'ı tanımak) sonra, hakkı konuşan ve dosdoğru yola hidayet eden Allah'ın kitabının i'câzını tanımaya vesile olan belâgat ve*

¹⁹ Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. 'Amr ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an Hakâiki Ğavâmidî't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fi Vucûhi't-Te'vîl, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabi, Beyrut 1403, I, 12.*

²⁰ Hikmet Akdemir, “Belâgat İlmi ve Kur'ân Tefsirindeki Yeri”, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2/2 (Haziran 1996), 161.

²¹ Süleyman Gür, “Beyzâvî Tefsirinde Belâgat İlmi ve Uygulanışı”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2008, 42.

fesâhat ilmidir. Doğrusu bizler biliyoruz ki kişi, belâgat ilmini ihmal ve fesahati öğrenmeyi ihlal ettiği zaman, Yüce Allah'ın Kur'ân'a özgü kıldığı güzel tertip, üstün terkip, yüklediği eşsiz îcâz, zarif ihtisar, tatlılık, yücelttiği güzel sözün parlaklığı, kelimelerinin kolaylığı, netliği ve akıcılığı gibi insanların aciz olduğu ve akıllarının hayrete düştüğü Kur'ân'ın güzelliğine vakıf olamaz.”²²

Yahya b. Hamza el-'Alevî (ö. 749/1348), belâgat ve fesâhat ilimlerinin iki amaç için rağbet gördüğünü söylemektedir. Birincisi dinî amaçtır. Söz konusu dini amaç, Allah'ın kitabının i'câzını ve Hz. Peygamber'in (sav) mucizesini tanımayı sağlamaktır. Çünkü beyan ilmi elde edilmeden ve bu ilmin derinliklerine vakıf olunmadan Kur'ân-ı Kerim'in i'câzına vukûfiyet mümkün değildir. Nitekim bu ilim, ilimler arasında meziyetçe en üstün olanıdır. el-'Alevî (ö. 749/1348), belâgatin iki meziyetini de şu şekilde ifade etmektedir: *“Birinci meziyet, Hz. Peygamber (sav), ‘ben insanların en fakihiyim veya insanların en çok hesap veya tıp bileniyim’ demedi. Ancak yüce Allah'ın kendisine verdiği fesâhat ve belâgat ilimleriyle övünerek, ‘Dât harfi ile konuşanların en fasih olanıyım’²³ buyurdu. İkinci meziyet de Kur'ân-ı Kerim'in i'câzi, fesâhati ve belâgatidir.”²⁴* İkinci amaç ise genel bir amaçtır. Bu amaç, Kur'ân'ın dışında gerek manzum gerek mensûr sözlerdeki belâgatin ve fesâhatin sırlarına vakıf olmaktır.²⁵

4. Belâgat İlminin Kur'ân-ı Kerim'in İ'câz ve Tefsir Araştırmalarına Etkisinin Tarihi Seyri

İnsanlık tarihinde ortaya çıkan ve gelişen çeşitli ilim dalları mevcuttur. Bu ilim dallarının birçoğunda o ilim dalının kurucusu kabul edilen, onu geliştiren ve bulunduğu konumdan daha ileri noktaya taşıyan şahsiyetler vardır. Bu şahsiyetler, kendilerinden önce var olan fikir ve düşüncelerden yola çıkarak o ilim dalına ait birçok kavramı yeniden tanımlamışlar ve bunları sağlam zemine oturtmuşlardır.

Belâgatin ilminin Kur'ân-ı Kerim'in i'câz ve tefsirine etkisinin anlaşılabilmesi için bu alanda yazılan eserlerin dönemlere göre tasnif edilmesi, o devirdeki fikir ve düşünce yapısının dikkate alınması oldukça önemlidir. Belâgatin gelişmesine katkıda bulunan birçok İslam âlimi bulunmakla beraber ortak ka-

²² Ebû Hilâl el-'Askerî, *es-Sinâ'ateyn*, (Thk. Ali Muhammed el-Bicâvî- Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-'Arabiyye, Kahire 1371/1952, I, 6.

²³ Celalüddin es-Suyûtî, *ed-Dürevü'l-Müntesire fî'l-Ehâdîsi'l-Müştehire*, (Thk. Muhammed b. Lütfî es-Sabbâğ), 'İmâdetü Şuûni'l-Mektebât-Câmî'atü'l-Melik Su'ûd, Riyad tsz., Hadis No: 37, s. 56.

²⁴ Yahya b. Hamza b. Ali el-'Alevî, *et-Tırâz li Esrâri'l-Belâğati ve 'Ulûmi'l Hakâiki'l-İ'câz*, el-Mektebetü'l-'Unsurîyye, Beyrut 1423, I, 21.

²⁵ el-'Alevî, I, 21.

naate göre bu ilmin piri Abdulkâhîr el-Cürcânî kabul edilmektedir. Bu araştırmada dönemlerin tasnifinde el-Cürcânî ve yaptığı çalışmalar dikkate alınmıştır.

4.1. Abdulkâhîr el-Cürcânî Öncesi Dönem

Kur'an'ı Kerim'in inisi, edebiyat alanındaki ilimlerin tasnif evresinde yaşadığı edebî canlılığın temel sebebidir. Çünkü Kur'an, dil ve belâgat alanlarındaki araştırmaların eksenini ve merkezi olmuştur. Mesela Ebû 'Ubeyde (ö. 209/824) *Mecâzü'l-Kur'ân* adlı eseri Kur'an belâgati ile ilgili en önemli çalışmalardan biri olmuştur. Ebû 'Ubeyde söz konusu eserinde çoğunlukla Kur'an-ı Kerim'deki dilsel alanda yoğunlaşmıştır. Mesela, " *حَتَّىٰ إِنَّا كُنْتُمْ فِي الْفَالِكِ وَجَزَيْنَ بِوَجْهِ طَيْبَةٍ**Gemide bulunduğunuzda, güzel bir rüzgârla gemiler onları kaydırıp götürdüğü...*' ayeti²⁶ önce muhatap hitabıyla hitap edildikten sonra bu hitap üslubundan vazgeçilip sonra gaip hitabıyla hitap edilen mecaz örneğindedir." Şeklindeki sözleri bu durumu ortaya koymaktadır.²⁷

Hicrî üçüncü yüzyılın ilk çeyreğinden sonra el-Câhîz (ö. 255/869), belâgat ve beyan alanında dört ciltlik *el-Beyân ve't-Tebyîn* adlı eserini telif etmiştir. el-Câhîz, bu eserinde Arap ve Arap olmayanlardan birçok çağdaşının beyanla ilgili yorumlarını kayıt altına almıştır. Onun, Bişr b. Mu'temir'in ortaya koyduğu lafız ve manaların nitelikleri, kelamın işitenlere uygun olması gerekliliği gibi konuları uzunca ele aldığı görülmektedir.²⁸

Genelde Arap belagatini, özelde Kur'an-ı Kerim'in belâgatini açıklama ve izah etme konusundaki önceliğin el-Câhîz'a ait olduğunu belirtmek gerekir. O, bu durumu Kur'an-ı Kerim'e ve belâgatine yöneltilen ithamları reddetmek suretiyle gerçekleştirmiştir. Bu gerçeği meşhur *el-Hayevân* adlı kitabında açıkça görmekteyiz. Mesela, *طَلَعَهَا كَأَنَّهُ رُؤُوسُ الشَّيَاطِينِ* 'Tomurcukları sanki şeytanların kelleleri gibidir.' ayetine²⁹ dil uzatanlara reddiyede bulunarak şunları ifade etmiştir. " 'Görmediğimizden ötürü var olduğu zannına kapılmadığımız, konuşan bir kitapta veya doğru bir haberde şekli bize nitelendirilmeyen bir şeyle örnek vermek nasıl caiz olur' diye itiraz ettiler. Biz hiçbir zaman bir şeytanı görmemişsek de doğru konuşan biri bize elleriyle şeytanların başlarını çizmemişse de Araplar, şeytanın çirkinliğiyle örnek vermede ittifak halindedir. Hatta Araplar şeytanın çirkinliğini iki yerde örnek verirler. Birincisi, Arapların 'o şeytandan daha çirkindir' sözleri. İkincisi ise bizim asil atı *şevhâ* (çirkin) diye isimlendirdiğimiz ve güzel kadını *sammâ* (sağır), *karnâ* (boynuzlu), *hansâ* (basık burunlu), *cerbâ* (uyuz) ve benzeri kelimelerle isim

²⁶ Yûnus, 10/22.

²⁷ Ma'mer b. Müsennâ Ebû 'Ubeyde, *Mecâzu'l-Kur'ân*, (Thk. Muhammed Fuat Sezgin), Kahire 1381, I, 11.

²⁸ Şevkî Dayf, 46.

²⁹ Sâffât, 37/65

verdiğimiz gibi Araplar da uğursuz saymaları açısından güzele şeytan derler. Şeytanın çirkinliğiyle örnek verme konusunda Müslümanların, Arapların ve karşılaştığımız herkesin ittifak etmesi, şeytanın gerçekte her türlü çirkinden daha çirkin olduğunun kanıtıdır.”³⁰

el-Câhız'dan sonra İbn Kuteybe (ö. 276/889) *Te'vîlü Müşkili'l Kur'ân* adlı eserini yazmış ve bu eserde birçok belâgat konusunu ele almıştır. İbn Kuteybe kitabında “Arapların mecazları vardır. Bu mecazlar, sözün yöntemleri ve kaynakları anlamına gelmektedir. İsti'âre, temsîl, kalb, takdim, te'hîr, hazf, tekrar, ihfâ', ta'rîz, ifsâh, kinâye, îzâh vb. üslubu sözün yöntemleri arasında yer almaktadır.”³¹ İfadelelerini kullanmaktadır. İbn Kuteybe, isti'âre yönteminden söz ederken de: “Yüce Allah'ın سَأَقِ عَنْ سَأَقِ يَوْمَ يُكْتَفَبُ 'İş ciddileşip paçalar svandığı gün ...' ayeti³² Kur'ân-ı Kerim'deki istiarelerdendir. Yani işlerin zorlaşacağı gün.” ifadelerine yer vermektedir.³³

İbn Kuteybe'nin bahsettiği belâgat konularından biri de müşâkeledir. O, müşâkele konusuna müşâkeleyi ve müşâkele dışındaki şekilleri kapsayacak genel bir başlık altında değinmektedir. Söz konusu başlık, “lafzın zahirinin manasına muhalif olma konusu” şeklindedir. İbn Kuteybe'nin müşâkeleye verdiği isim ise “manalar farklı olduğu halde fiilin aynı lafzıyla karşılık görmesi” şeklindedir. وَجَرَءَ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٍ مِثْلَهَا Bir kötülüğün karşılığı ona denk bir davranıştır.’ ayeti³⁴, müşâkele sanatının örneklerindedir. İbn Kuteybe, ayeti tevîl ederken: “ayetdeki seyyie, kötülüğe başlayandan kötülüktür, Allaktan ise cezadır.” yorumunu yapmaktadır.³⁵

Burada İbn Kuteybe'nin Ebû 'Ubeyde'den etkilendiğine ve genelde onun metodunun ruhunu içerdiğine işaret etmemiz gerekmektedir. Ancak o, isti'âre örneğinde olduğu gibi Ebû 'Ubeyde'nin değinmediği konuları da ele almıştır. İbn Kuteybe'den sonra gelen belâgatçıların ekserisi birçok konuda onu takip etmiş ve örnek olarak getirdiği birçok Kur'ân ayetini kendisinden nakletmiştir. Aynı durum Ebû 'Ubeyde için söz konusu değildir.³⁶

İbn Kuteybe'den sonra Ali b. İsa er-Rummânî (ö. 384/994) *en-Nüket fi İ'câzi'l-Kur'ân* adlı risalesini kaleme almıştır. O, bu kitabını mücmel bir şekilde söz konusu nükteleri tefsir etmesini isteyen bir şahsın isteğine cevap olarak

³⁰ Amr b. Bahr el-Câhız, *el-Hayevân*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1424, VI, 426.

³¹ Abdullah b. Müslim İbn Kuteybe, *Te'vîlü Müşkili'l Kur'ân*, Daru'l Kütübi'l İlmiyye, (Thk. İbrahim Şemsüddin), Beyrut tsz., I, 22.

³² Kalem, 68/42

³³ İbn Kuteybe, I, 87.

³⁴ Şûrâ, 42/40.

³⁵ İbn Kuteybe, I, 171.

³⁶ Şefî' es-Seyyid, *el-Bahsu'l-Belâğî 'İnde'l-'Arab Te'silün ve Takyîm*, Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, Kahire tsz., 38.

yazmıştır. er-Rummânî, risalesinin başında söz konusu nüktelerin yedi yöne döndüğünden bahsetmekte ve bu yedi yönün, gerekçeler ve aşırı ihtiyacın olmasına rağmen muarazaya başvurulmaması, herkese meydan okuma, sarfe nazariyesi, belâgat, gelecekle ilgili doğru haberler, âdeti bozmak ve Kur'ân'ı her mucize ile kıyaslamak olduğunu açıklamıştır.³⁷ er-Rummânî eserinde belâgatın tabakalarından bahsetmekte ve bu tabakaları, en yüksek tabaka, en düşük tabaka ve bu iki tabaka arasındaki orta tabaka olarak belirtmektedir. Buna göre en yüksek tabakadaki belâgat aciz bırakan belâgattir ki bu Kur'ân-ı Kerim'in belâgatidir. En yüksek tabakadan düşük olanlar ise mümkün olan belâgattir ki bu da belîğ insanların belâgatidir. er-Rummânî'nin risalesi, özellikle Kur'ân-ı Kerim'in i'câzına ulaşmak için belâgat ilimlerinin kısımlarını irdelemesi nedeniyle Kur'ân belâgati araştırmaları alanındaki önemli çalışmalarından biri olarak kabul edilmektedir.³⁸

er-Rummânî'yi müteakip el-Hattâbî (ö. 388/998) *Beyânü İ'câzi'l-Kur'ân* adlı eserini yazmıştır. O, bu eserinde belâgat konusunu ele almakta ve belâgatle uğraşanları araştırma yapmamak ve anlatımlarında belâgati açıklamalarında ikna edici olmamakla suçlamış ve aynı zamanda taklitçilikle de itham etmiştir.³⁹

el-Hattâbî, belâgat konularını kendi metodu ile yeniden ele almıştır. O, er-Rummânî'nin bahsettiği belâgatın kısımlarından bahsetmemiştir. Ancak Kur'ân-ı Kerim'in belâgatinde ileri bir aşamaya yönelmiştir. Anlamca birbirine yakın ve birçok kişinin muradını ifade etme konusunda eşit olduklarını sandığı lafızlar arasındaki dilsel farkları ele almıştır. Diğer taraftan Kur'ân-ı Kerim'in belâgatiyle ilgili ortaya atılan şüpheleri de reddetmiştir.⁴⁰

el-Hattâbî'nin risalesi, Kur'ân belâgatini araştırma tarihindeki en önemli adım sayılmaktadır. Çünkü el-Hattâbî'nin ele aldığı belâgat, önceki belâgat araştırmaların gidişatını takip etmekle yetinmemiş, aksine kendisinden sonra gelenleri destekleyen bir döneme yönelmiştir. Böylece o, beyan açısından Kur'ân'ın i'câzı sırrını keşfetme noktasındaki katkılarının yanı sıra kendisinden sonra gelenler için nazm teorisinin temele alındığı Kur'ân belâgati araştırmalarına yönelik önemli açıklamalarda bulunmuştur.⁴¹

er-Rummanî ve el-Hattâbî'den sonra çağdaşları el-Bakillânî (ö.403/1013), *İ'câzu'l-Kur'ân* adlı eserini yazdı. el-Bakillânî bu eserinde belâgat yönlerini ele aldığı bir bölüm ayırdı. Onun belâgate ayırdığı bu bölümde, er-Rummânî'nin

³⁷ Şevki Dayf, 103.

³⁸ er-Rummânî-el-Hattâbî- el-Cürcânî, *Selâsü Resâil fi İ'câzi'l-Kur'ânî'l-Kerim*, Dârul-Me'ârif, (Thk. Muhammed Halefullâh-Muhammed Zağlûl Selam), Mısır tsz., 75-108.

³⁹ er-Rummânî-el-Hattâbî- el-Cürcânî, 13.

⁴⁰ er-Rummânî-el-Hattâbî- el-Cürcânî, 38.

⁴¹ Abdullah Hammâd el-'Avâyisa, 15.

belâgatın kısımlarını Kur'ân'ın i'câzında doktrin kılma düşüncesini reddetmeyi ele almaktadır. Çünkü el-Bakillânî, er-Rummânî'nin söz konusu görüşünü reddetmekte ve Kur'ân'ın belâgati açısından Kur'an i'câzı konusunda gizemli bir görüş sergilemektedir. O, bu konuyla ilgili olarak: “*Bil ki bizim açtığımız ve sahip olduğumuz görüş isabetli görüştür. O da şudur: Belâgat kısımlara ayrılmaktadır. Bunlardan bir kısmı ulaşılmaz, uygulanması ve öğrenilmesi mümkün olanlardır. Bu tür belâgatın kısımlarıyla Kur'ân'ın i'câzının bilinmesi söz konusu değildir. Ancak ulaşılmaz ve öğrenilmesi mümkün olmayan belâgat türü ise Kur'ân'ın i'câzını gösteren kısımdır.*” ifadelerine yer vermektedir.⁴² el-Bakillânî'nin sonraki ifadeleri şöyledir: “*Bizler sadece kişilerin 'belâgatın bazı vecihleri yalnız başına yani kelimelerin içinde yer almadan i'câzlıdır.'* şeklindeki sözlerini eleştiriyoruz. Yemin edilen şey yalnız başına kendisi i'câzlıdır, teşbih i'câzlıdır, tecnîs i'câzlıdır, mütâbakat sanatının kendisi i'câzlıdır ve benzeri ifadeler de aynı anlama gelmektedir.”⁴³ Sanki el-Bakillânî bu sözleriyle Kur'ân'daki belâgat kısımlarının tamamının i'câzlı olduğunu, ancak, yalnız başlarına i'câzlı olmadığını düşünmektedir. Onun bu konudaki tutumu net değildir. Onun amacının kahir ekseriyeti er-Rummânî'nin görüşünü reddetmektir.⁴⁴

el-Bakillânî'den sonra Kadı Abdülcebbâr el-Hemedânî (ö. 415/1025) *el-Muğnî fî Ebvâbi't-Tevhîd ve'l'Adl* adlı eserini yazmıştır. Kadı Abdülcebbâr, bu eserinin onaltıncı cildini Kur'ân'ın i'câzına tahsis etmiştir. İ'câz konusunu iki bölümde ele el-Bakillânî, birinci bölümde hocası Ebû Haşim el-Cübbâî'nin fesâhat hakkındaki görüşünden bahsetmiş, ikinci bölümde ise sözün fesâhatindeki üstünlüğün gerçekleştiği yönüyle ilgili şahsî görüşüne yer vermiştir.⁴⁵

4.2. Abdulkâhir el-Cürcanî ve Sonrası Dönem

Abdulkâhir el-Cürcanî'den (ö. 471/1078-79) önce yazılan belâgatle ilgili eserlerin büyük bir kısmı Kur'ân'ın i'câzı ekseninde ele alınmıştır. Bu eserleri kaleme alan İslam âlimlerinin gayesi, Allah'ın kelamının mucize yönünü ortaya koymak, onun bir benzerini insanların getirmesinin imkânsızlığını ortaya koymak olmuştur.

Belâgat ilminin piri kabul edilen Abdulkâhir el-Cürcanî ise kendinden önceki eserlerden ve müelliflerden istifade ederek belâgati yeniden ele almış ve bu ilme farklı bakış açısı kazandırmaya çalışmıştır. Cürcanî'den sonraki müellifler de genellikle onun yöntemini takip etmişler ve Cürcanî'nin temellerini

⁴² Ebûbekir Muhammed b. Et-Tayyib el-Bakillânî,, *İ'câzu'l-Kur'ân*, (Thk. Ahmed Sakar), Daru'l-Me'ârif, Mısır tsz., 275.

⁴³ el-Bakillânî, 276.

⁴⁴ Abdullah Hammâd el-'Avâyisa, 15.

⁴⁵ Şevki Dayf, 46.

attığı binaları tamamlamışlardır.⁴⁶ Bu konuda Yahya b. Hamza b. Ali el-'Alevî (ö. 749/1348), *et-Tırâz li Esrâri'l-Belâğati ve 'Ulûmi'l Hakâiki'l-Î'câz* adlı eserinin giriş bölümünde şöyle demektedir: “Bu ilmin temellerini ilk kuran, delillerini izah eden, faydasını ortaya çıkaran ve konularını düzenleyen Abdulkâhir el-Cürçânî'dir. Nitekim kendisi, anlaşılması zor kelimelerin bağını çözdü. Müşkil konuların duvarlarını yıkarak sağlam bir şekilde çevreledi. Bu ilmin çiçeklerini kabuklarından çıkarttı, muğlak ve müphem konuları izah etti. Yüce Allah İslam adına en üstün mükâfatla mükâfatlandırsın. Sevabından nasibini en bol nasip kılsın.”⁴⁷

Abdulkâhir el-Cürçânî, *Esrâru'l-Belâğa* adlı eserinde beyân ilmini vaz ettiği gibi *Delâilü'l-Î'câz* adlı eserinde de eşkâlî belli olacak bir tarzda me'ânî ilmini ortaya koymuştur. Belâgat ilminin kelime ve kavramları el-Cürçânî'nin yettiği asra kadar tam olarak yerleşmemiştir. Onun *Delâilü'l-Î'câz* adlı eserinin giriş bölümünde “Şüphesiz sen, beyân ilminden daha fazla kökü yerleşmiş, dalı gelişmiş, biçilmesi tatlı, pınarı tatlı, verimi bol ve kandili aydın bir ilim göremezsin” ifadelerine yer vermekte,⁴⁸ bu sözüyle âlimlerin ittifak ettikleri ıstılah anlamındaki beyân ilmini kastetmemektedir. Çünkü el-Cürçânî, *Delâilü'l-Î'câz* adlı eserinde me'ânî ilminin konularından bahsetmektedir. Buna göre belâgat ve fesâhat ilmi beyân ilmine dâhil olmuştur. Belâgat ve fesâhat kelimelerinin beyân kelimesine eklenerek ele alınması, el-Cürçânî'nin, kendisinden sonra gelenlerin kitaplarında yer aldığı mana ve şekliyle bu ilmin isimlerinden bir mana kast etmediği gibi bu isimler arasında kendisinden sonra gelen eserlerde herhangi bir farkın ortaya konmadığı düşüncesini şekillendirmektedir. el-Cürçânî sadece bu ilimleri bulmuş ve konularını ince bir şekilde düzenlemiştir.⁴⁹

Abdulkâhir el-Cürçânî'nin üzerinde üzerinde durduğu belâgat usulleri, günümüze kadar Arap belâgat ilimleri alanında araştırma yapanların çoğunun ele aldığı konulardır. Kendisinden sonra gelen bu alanda eser yazan birçok İslam âlimi ya onun sözünün açıklamış, yorumlamış ya da değindiği konulara başlıklar ve isimler koymuş veya onun fark etmediği bir kısım konulara ilaveler yapmıştır.

el-Cürçânî'den sonra gelen ez-Zemahşerî *el-Keşşâf* adlı kitabını kaleme almıştır. ez-Zemahşerî'nin, me'ânî ve beyân ilimlerini söz konusu isimlerle isimlendiren ilk kişi olduğunu ifade edebiliriz. ez-Zemahşerî, tefsirinin mukaddimesinde müfessir açısından belâgat ilimlerinin öneminden bahsederken şu ifadelerle yer vermektedir: “Fakih fetva ve ahkam ilimlerinde akranlarını

⁴⁶ Ahmed Mustafa el-Merâğî, *Târîhu 'Ulûmi'l-Belâğati ve't-Ta'rîfû bi Ricâlihâ*, Mektebetü Mustafa el-Hâlebî, Mısır 1950, 100.

⁴⁷ Yahya b. Hamza b. Ali el-'Alevî, *et-Tırâz li Esrâri'l-Belâğati ve 'Ulûmi'l Hakâiki'l-Î'câz*, I, 6.

⁴⁸ Ebûbekir Abdulkâhir b. Abdurrahman el-Cürçânî, *Delâilü'l-Î'câz*, (Ta'lik: Mahmud Muhammed Şakir), Mektebetü'l-Hâneçî, Kahire tsz., 5.

⁴⁹ Abdullah Hammâd el-'Avâyisa, 16.

geçse de, kelamcı kelam sanatında dünyanın insanlarını yense de, kıssa ve haberlerin hafızı ibnü'l-Kariyye'den daha hafız olsa da, vaiz Hasan el-Basrî'den daha güzel vaaz etse de, nahivci Sibeveyh'ten daha iyi nahvi bilse de, dilci dilleri yutsa da bunlardan hiç biri Kur'ân'a özgü me'ânî ve beyân ilimlerinde uzman olmadan söz konusu ilim yollarına girmeye teşebbüs edemez ve söz konusu hakikatlere dalamaz.”⁵⁰

Belâgat ilimlerinin ez-Zemahşerî ile olgunlaştığını ve kemale erdiğini ifade edebiliriz. Çünkü ez-Zemahşerî, Kur'ân-ı Kerim'in tefsiri ve i'câzına vakıf olmada belâgat ilimlerinden nasıl faydalanılacağı konusunda hem belâgat ile ilgilenenlere hem de müfessirler için önemli usul ve yöntemler ortaya koymuştur. Ayrıca o, bu ilmi Kur'ân-ı Kerim'in ayetlerine tatbik ederek de Abdulkâhir el-Cürcanî'nin temellerini attığı belâgat ilmini zirveye taşımıştır.

4.3. Şerhler, Telhisler ve Haşiyeler Dönemi

ez-Zemahşerî'den sonra belâgatte şerhler, telhisler (özetler) ve haşiyeler dönemi başlamıştır. Bu dönemi belâgatin duraklama dönemi diye nitelendirmek mümkündür. Bu dönemde âlimler kendilerinden önce kaleme alınan eserlere şerhler, telhisler (özetler) ve haşiyeler yazmıştır. Bu eserler ekseriyetle el-Cürcanî'nin geride bıraktığı ilmi miras üzerinden yazılmıştır.

Telhis ve şerhler döneminde ele alınan ilk eser Fahreddin er-Razî'nin (ö. 606/1210) *Nihâyetü'l-İ'câz fî Dirâyeti'l-İ'câz* adlı kitabıdır. O, bu eserinde el-Cürcanî'nin *Esrârü'l-Belâğa* ve *Delâilü'l-İ'câz* adlı iki eserini özetlemiştir. Eser, isminden de anlaşılacağı üzere Kur'ân-ı Kerim'in i'câzını merkeze alması bakımından belâgat ilmine giriş mahiyetindedir.

Telhis ve şerhler döneminden sonra Yusuf es-Sekkâkî (ö. 626/1229) *Miftâhu'l-'Ulûm* adlı eserini yazmıştır. O, Kur'ân-ı Kerim'in i'câzına hizmet ve bu i'câza ulaştırılan metodu tanıtmak amacıyla muhtasar mahiyetinde Arap dilinin ilimlerini kapsayacak şekilde yazdığı eserine ilimlerin anahtarını anlamında *Miftâhu'l-'Ulûm* adını vermiştir.

es-Sekkâkî'nin *Miftâhu'l-'Ulûm* adlı eserinin tahkikini yapan Ekrem Osman Yusuf, tahkikinin giriş kısmında şu ifadelere yer vermektedir. “*Doğrusu Miftâhu'l-'Ulûm adlı eserin telif sebebinin Kur'ân-ı Kerim'in i'câzını ispatlamak ve i'câza ulaştırılan yolu tanıtmak olduğu açıktır. Buna ilave olarak söz konusu eserin telifi, yeterli bir muhtasar tarzında Arap dili ilimlerini kapsayan bir çalışma olsun diye bir grup âlimin isteği üzerine gerçekleşmiştir. Eser, amaçlandığı gibi Arap dili ilimlerini kapsayan bir eser olmuştur. Onun bu tarz bir eseri telif etmesi, büyük oranda ilmi tetkik eden es-Sekkâkî'nin kalbindeki bir arzuya tesadüf etmiştir. O, uzun*

⁵⁰ Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. 'Amr ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an Hakâiki Ğavâmidit-Tenzil ve 'Uyûni'l-Ekâv'îl fî Vucûhi't-Te'vîl*, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut1403, el-Mukaddime, 2.

bir yorgunluk ve çabadan sonra eserinde yeteneğini ve ilmi üstünlüğünü ortaya koymuştur.”⁵¹

es-Sekkâkî, iki temel ilim olan me’ânî ve beyân ilimlerini belâgat ilmine dâhil etmiştir. es-Sekkâkî bu konuda ez-Zemahşerî’yi takip etmiştir. Ayrıca bedî’ ilmini izah ederken de ez-Zemahşerî’yi örnek almıştır. Zira es-Sekkâkî, bedî’ ilmini me’ânî ve beyân ilimlerinden bağımsız bir ilim dalı haline getirmemiştir. Aksine bedî’ ilmini me’ânî ve beyân ilimlerine dâhil ederek izah etmiştir.⁵²

es-Sekkâkî’den sonra gelen bir çok alim onun kitabına şerh yazmıştır. Bunun üç nedeni vardır: Birincisi, es-Sekkâkî’nin kitabı, el-Cürçânî ile ez-Zemahşerî’nin ele aldıkları belâgat konularını ince bir üslupla izah etmekte ve konuların tamamını kapsamaktadır. Bununla birlikte belâgat terimlerini yeniden ele almış ve onlar için ince sınırlar çizmiştir. Ancak es-Sekkâkî, el-Cürçânî’nin insana zevk veren belâgat ilmindeki ince ruhunu ve ez-Zemahşerî’nin hassas belâgat duygusunu eserine yeterince yansıtamamıştır. İkincisi, me’ânî ve beyân ilimlerinin ana konu ve başlıklarını net ve ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır. Üçüncüsü de es-Sekkâkî’nin kitabında izlediği yöntemin zor olmasıdır. Çünkü o, belâgat ilmini mantık ilmiyle ilişkilendirmiş ve belâgat konularını izah ederken mantık ilminin kaide ve kurallarından çok istifade etmiştir. Bu durum es-Sekkâkî’nin eserinin telhîs (özetleme), şerh (açıklama) ve teshil (kolaylaştırma) edilmesini gerekli kılmıştır.⁵³

es-Sekkâkî’den sonra İbnü’l-Esîr (ö. 637/1239) *el-Meselü’s-Sâir* adlı kitabını yazmıştır. Onun bu eseri, Kur’ân belâgati araştırmaları açısından önemli eserlerdendir. İbnü’l-Esîr, Kur’ân-ı Kerim’in ayetlerinden temin ettiği ve kendisinden önceki âlimlerde olmayan bir takım belâgatle ilgili meselelere dikkat çekmektedir. Bununla ilgili olarak kitabının giriş bölümünde şunlara ifade etmektedir: “*Kur’ân-ı Kerim’de birçok darb-ı meselin farkına vardım. Benden öncekilerden hiç kimsenin bunların hiç birine değindiğini görmedim. Bu darb-ı meseller sayıldığı takdirde belâgat ilminin yarısını teşkil eder. Faydalarına bakılırsa bütün belâgati kapsadığı görülecektir. Söz konusu darb-ı meselleri burada zikrettim. Ayrıca çıkarmak istediklerimi çıkarıp eklemek istediklerimi ekledikten sonra önceki kitaplarda tedvin edilen başka darb-ı meselleri de ekledim.”⁵⁴*

⁵¹ Yusuf b. Ebûbekir b. Muhammed es-Sekkâkî, *Miftâhu’l-‘Ulûm*, (Thk. Ekrem Osman Yusuf), Matba’aatü Dâri’r-Risâle, Bağdat 1982, 9.

⁵² Şevki Dayf, 289.

⁵³ Abdullah Hammâd el-‘Avâyisa, 18-19.

⁵⁴ Ziyâüddin İbnü’l-Esîr, *el-Meselü’s-Sâir fi Edebi’l-Kâtibi ve’ş-Şâ’ir*, (Thk. Ahmed el-Hûfi-Bedevi Tabâne), Dâru’n-Nahza, Kahire tsz. I, 34.

İbnü'l-Esîr, kitabında kendisinden önceki âlimlerin bazı yanlışlarını düzeltme yoluna da gitmiştir. Bu durum, onun *إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ* '(Rabbimiz!) Ancak sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz.' ayetindeki⁵⁵ takdîm ve te'hîr ile ilgili şu sözlerinden açıkça anlaşılmaktadır: "ez-Zemahşerî tefsirinde buradaki takdîmin ihtisas amacıyla olduğunu zikretmektedir. Ancak buradaki takdîm ez-Zemahşerî'nin dediği gibi ihtisas amacıyla değildir. Çünkü buradaki mef'ûl ihtisastan dolayı filin üzerine takdim olunmamıştır. Aksine kelamın nazmını oluşturmak için takdim olunmuştur. Çünkü ayette *نَعْبُدُكَ وَنَسْتَعِينُكَ* denilseydi *إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ* bulunan güzelliğe sahip olmazdı. Görmez misin söz konusu ayetin öncesinde *أَيُّهَا اللَّهُ رَبِّ الْعَالَمِينَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ مَلِكُ يَوْمِ الدِّينِ* ayetleri yer almaktadır. Bu ayetlerden sonra nûn harfiyle biten kafiyeyle güzel nazma riayet amacıyla *إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ* şeklinde gelmiştir. Şayet *نَعْبُدُكَ وَنَسْتَعِينُكَ* denilseydi sözün o güzelliği giderdi."⁵⁶

Esasında İbnü'l-Esîr'in bu sözleri fonetik sıralama ve uyumla yetindiğini, ayetlerdeki mana yönüne önem vermediğini göstermektedir. Bu durum, ihtiva ettiği ince manalarıyla birlikte Kur'ân-ı Kerim'in terkiplerine dikkat etmeyi önemseyen âlimlerin kabul etmeyeceği bir gerekçelendirme değildir. Dahası, âlimler sadece sözün iki üslubundan birinin seçilmesinin yönlendirdiği mana ile ilgili sırları bulamadıkları durumda Kur'ân-ı Kerim'deki takdîm ve te'hîri sadece fonetik süs ile gerekçelendirmeye yönelirler.⁵⁷

İbnü'l-Esîr'den sonra İbnü'z-Zemlekânî *et-Tibyân fi 'İlmi'l-Beyân* adlı eserini kaleme almıştır. İbnü'z-Zemlekânî bu eserinde, Abdulkâhir el-Cürçânî'nin *Delâilü'l-İ'câz isimli eserinde zikrettiklerini özetlemiş ve eserinin giriş bölümünde el-Cürçânî'ye övgülerde bulunmuştur.*⁵⁸

İbnü'z-Zemlekânî'den sonra İbn Ebi'l-Esba' el-Mısri (ö. 654/1256) *Bedî'u'l-Kur'ân* adlı eserini yazmıştır. İbn Ebi'l-Esba bu eserinde, Kur'ân'ın lafızlarıyla, üslubuyla ve terkipleriyle belîğ olduğunu izahı etmeye çalışmıştır. Ebi'l-Esba' el-Mısri, Kur'ân-ı Kerim'in, Arapların ve Arapça konuşanların bildiği, sahibine belîğ veya bedî'î isimlerini verdikleri Kur'ân'ın hem lafzı hem de manasıyla belîğ olduğunu söylemektedir. İbn Ebi'l-Esba', kendi asrına kadar bilinen bedî' ilminin çeşitli konularını derlemiş ve bunlara ayetlerden örnekler vermiştir. Bedî' ilminin çeşitli konularına yönelik çalışmasında Kur'ân nazmının selametini, üslubunun akıcılığını ve manalarının belâgatini ortaya çıkararak belâgat vecihleri ve bedî' ilminin çeşitleri üzerinden bu ayetleri açıklamıştır. Onun bu eseri Kur'ân i'câzını ve bedî'ini ortaya çıkarmayı, itnâb ve îcâz

⁵⁵ Fâtîha, 1/5.

⁵⁶ Ziyâüddin İbnü'l Esîr, II, 174.

⁵⁷ Abdullah Hammâd el-'Avâyisa, 19.

⁵⁸ Hüseyin Abdulkadir, *Eserü'n-Nuhât fi'l-Bahsi'l-Belâğî*, Darü Ğarîb, Kahire tsz., 420.

metotlarını zihinlere yaklaştırmayı amaçlamıştır. Ebû Hilâl el-'Askerî ve er-Rummânî vb. İbn Ebi'l-Esba'dan önce çeşitli ilimler Kur'ân-ı Kerim'de uygulanmış olsa da bu uygulamalar sınırlı düzeyde kalmış ve tam olarak Kur'ân belâğatinin araştırmasına özgü bir yöntem olmamıştır.⁵⁹

İbn Ebi'l-İsba'dan sonra Yahya b. Hamza el-'Alevî (ö. 749/1348) *et-Tirâz li Esrâri'l-Belâğati ve Hakâiki'l-İ'câz* adlı eserini yazmıştır. Onun bu eseri, es-Sekkâkî'nin metoduna karşı çıkan belâgat eserlerinden biridir. Eser, Kur'ân-ı Kerim'e özel önem attığı gibi bolca edebî analizlerin yapılmasıyla temayüz etmektedir. Talebelerinden bir grup, ez-Zemahşerî'nin *el-Keşşaf* adlı eserini okurlarken kendisinden düzeltme ve inceleme içeren bir kitap yazmalarını istemeleri üzerine el-'Alevî *et-Tirâz li Esrâri'l-Belâğati ve Hakâiki'l-İ'câz* adlı eserini yazmıştır.⁶⁰

4.4. Modern Dönem

Modern belâgat çalışmaları her müellifin eserinde hedeflediği amaca bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Müelliflerin bir kısmı, belâgati savunmaya koyulurken diğer bir kısmı, Arap belâgati ışığında Kur'ân-ı Kerim'in i'câzı konusunu işlemektedir. Dolayısıyla bu kesim, Kur'ân-ı Kerim'i okuyan çağdaş araştırmacılara hizmet etmek için Arap belâgatini şerh etmeye ve kolaylaştırmaya önem göstermektedir. Diğer bir kısım müellifler ise çağımızdaki edebî akıma hizmet etmek amacıyla Arap belâğatinin ana başlıklarını yenilemeye ve konularını açıklamaya çalışmaktadırlar. Farklı amaç ve çabalarla da olsa bu dönemde yapılan çalışmalarda ortak hedef, duygulara dokunan, zevkleri arttıran ve okunduğunda edebi açıdan kişiyi yücelten belâgate farklı bir bakış açısı kazandırmak ve eski canlılığını yeniden kazandırmaktır.⁶¹

Belâğatin Kur'ân-ı Kerim'in i'câzına etkisi bağlamında modern dönemde yapılan çalışmalardan başında Mustafa Sâdık er-Râfi'î'nin (ö. 1356/1937) *İ'câzü'l-Kur'ân ve's-Sünnetü'n-Nebeviyye* adlı eseri gelmektedir. er-Râfi'î, eserinde Kur'ân-ı Kerim'in i'câzına geniş yer vermiş, onun üslubu ve nazmıyla belîğ olduğunu değerlendirmiştir. O, Kur'ân-ı Kerim'in belâği yönden muciz oluşunu, insanlığın onun bir benzerini getiremeyişi konusuna aciz kalması ve bu acziyetin her zaman geçerli olmasına bağlamıştır.⁶²

Mustafa Sâdık er-Râfi'î'den sonra Muhammed Abdullah Drâz (ö. 1377/1958) *en-Nebeu'l-'Azîm* isimli eserini kaleme almıştır. O, belâgat ve üslup

⁵⁹ 'Abdulazim b. Abdulvâhid İbn Ebi'l-Esba', *Bedî'u'l-Kur'ân*, (Thk. Hanefî Muhammed Şeref), Mahzatü Mısır, Mısır tsz., 56.

⁶⁰ Yahya b. Hamza b. Ali el-'Alevî, *et-Tirâz li Esrâri'l-Belâğati ve Hakâiki'l-İ'câz*, I, 7.

⁶¹ Zafer Akyüz, *Fadl Hasan Abbâs ve Belâgat İlmindeki Yeri*, Kimlik Yayınları, Kayseri 2019, 53; Kılıç, Hulusi, "Belâgat", *DİA*, İstanbul 1992, III, 383.

⁶² Fadl Hasan Abbâs, *İ'câzü'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru'n-Nefâis, Amman 2016, 295-298.

yönünden Kur'ân-ı Kerim'in i'câzın ele almıştır. Drâz, akli olarak Kur'ân-ı Kerim'in anlam bakımından insanı tatmin etmesine, lafzi olarak da edebi sanatlardaki icazına değinmiştir. Onun nesir olması ve edebî açıdan sade ve öz üslubuna rağmen anlam daralması olmayışını ve derinliğini dilbilim açısından dil ve üslup yaratıcısı diye nitelendirmiştir. Bu durumun bir ayette değil, bütün ayetlerde geçerli olduğunu izah etmiştir. Ayrıca O, Kur'ân'ın ilmî, teşrîî ve lugavî icazından bahsetmiş, onun insanlığa meydan okuması itibariyle lugavî i'câzının önemli olduğunu dile getirmiştir.⁶³

Bintü'ş-Şâtî müste'âr ismiyle tanınan Aişe Abdurrahmân'ın (ö. 1998) kalem aldığı *İ'câzu'l-Beyânî li'l-Kur'ân* adlı çalışması bu alanda yazılan önemli eserler arasındaki yerini almıştır. Aişe Abdurrahmân, eserinde, insanların asla ulaşamayacağı şey diye nitelendirdiği Kur'ân-ı Kerim'in üslubundan ve mucizevi yönünden bahsetmiştir. O, Arapça gramer ve belâgat için Kur'ân-ı Kerim'in temel ölçü olduğunu ifade etmiştir.⁶⁴

Modern dönemin belâgat ve tefsir âlimlerinden Fadl Hasan Abbâs'ın *yazdığı İ'câzu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, belâgatin Kur'ân-ı Kerim'in i'câzî yönünü ortaya koymak ve tefsir ilmine etkisini anlamak bakımından önem arz etmektedir. Kur'ân-ı Kerim'i tefsir etmek isteyen kimsenin çok iyi derecede belâgat ilmine vakıf olmasının gerekliliğini savunan Fadl Hasan Abbâs, eserinde i'câz ilminin tarihçesini geniş bir şekilde ele alması bakımından oldukça önemlidir. Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'de yer alan i'câz çeşitlerini izah etmiş ve bu konuda kendi görüşlerini ayetlerden misaller vererek izah etmiştir.⁶⁵

SONUÇ

Kur'ân-ı Kerim'in îcâz yönüyle insanları hayrette bırakması ve benzerini getirmede insanlığın çaresiz kılması, ilahi kelâmın daima belâgatte eşsiz olmasını ve zirvede kalmasını sağlamıştır ve sağlayacaktır. Allah kelâmını anlamada bir vasıta olan belâgat ilmi de işlevi nedeniyle ilimler içerisinde en zirvede olanıdır.

Tarihi süreç içerisinde belâgat, Kur'ân-ı Kerim'in i'câz ve îcâzî yönünü anlamak için tefsir ilmine ciddi manada etki etmiştir. Bu anlamda tefsir ilmiyle belâgat ilmi arasında derin bağlar bulunmaktadır. İyi bir tefsir âlimi

⁶³ Geniş bilgi için Fadl Hasan Abbâs, *İ'câzü'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 315-333; Kübra Ayvaz, "Muhammed Abdullah Draz'ın 'La Morale Du Koran'; 'Kur'ân Ahlakı' Adlı Eserinde Ele Aldığı Nazari Ahlak Görüşü ve Kur'ân Referanslarının Tahlili", *İstanbul Sebahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2018, 20-26.

⁶⁴ Muhammed Recai Gündüz, Dr. Aişe Abdurrahman'ın Kur'an'daki Bazı Ziyade Harflerle Müteradif Kelimeler Hakkındaki Metoduna Eleştirel Bir Bakış, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, II (2015), 190-191.

⁶⁵ Ayrıntılı bilgi için Zafer Akyüz, *Fadl Hasan Abbâs ve Belâgat İlmindeki Yeri*, *Kimlik Yayınları*, 119-122; Zafer Akyüz, "Fadl Hasan Abbâs'a Göre İ'câz ve Çeşitleri", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7/1 (2020), 373-394.

aynı zamanda iyi bir belâgat âlimidir. ez-Zemahşerînin *el-Keşşâf* adlı eserinin, yazıldığı tarihten günümüze kadar belâgat ve tefsir alanında müracaat edilen bir kaynak olması bunun en bariz kanıtıdır.

Belâgat ilmine vakıf olamayan birisinin tefsir ilmini anlaması ve yorumlaması mümkün değildir. Kur'ân-ı Kerim'deki maksatların doğru bir şekilde anlaşılması, onun edebî vasıflarının, fesahat ve belâgatın üstünlüklerinin sağlam bir şekilde değerlendirilmesine tabidir. Zira belâgat ilminin inceliklerinin yeterince tatbik edilmediği tefsir kitaplarının ve yazarlarının itibar görmediği ve bu eserlere kaynak olarak başvurulmadığı açık bir durumdur.

Belâgatın en geç olgunlaşan ilim dalı kabul edilmesi nedeniyle Kur'ân-ı Kerim'in i'câzını anlamak için Abdulkâhir el-Cürçânî'den önce yazılan eserlerde belâgat, genellikle beyân ilmi içerisinde zikredilmiştir. Bu nedenle el-Cürçânî öncesi eserlerde belâgatın i'câz ve tefsir ilmine etkisi her âlimin eserinde konuları dağınık şekilde işlemesi nedeniyle farklılık göstermektedir.

Abdulkâhir el-Cürçânî'nin belâgat ilmini yeniden ele alması ve bu ilmi belli başlı ilim dalı haline getirmesi nedeniyle, o ve ondan sonra i'câz ve tefsir alanında yazılan eserlerde belâgatın tefsir ilmine etkisinde önemli metot farklılıkları ortaya çıkmıştır. Dağınık haldeki belâgat konuları bir araya getirilmiş, ayetlerin tefsiri ve mucizevi yönleri bu ilmin izah metotlarıyla farklı bir boyut kazanmıştır.

Telhis, şerh ve haşiye döneminde belâgat alanında bir duraklama yaşanmıştır. Bunun tabii sonucunda bu dönemdeki eserler, kendilerinden önceki eserleri özetleme veya açıklamaya yönelik olmuştur. Bu dönemde yeni metotlar ortaya konulmamış, önceki eserlerin anlaşılmasını daha geniş şekilde izah etmek temel amaç olmuştur.

Modern dönemde ele alınan eserlerde belâgatın i'câz ve tefsire etkisi, her müellifin eserinde farklılık göstermektedir. Müelliflerin bir kısmı, belâgati savunmaya koyulurken diğer bir kısmı, Arap belâgati ışığında Kur'ân-ı Kerim'in i'câzı konusunu işlemişlerdir. Gayeleri farklı olsa da yapılan çalışmalarda belâgate farklı bir bakış açısı kazandırmak ve eski canlılığını yeniden kazandırmak ortak hedef olmuştur.

KAYNAKÇA

Abbâs, Fadl Hasan, *el-Belâga Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Me'ânî*, Dâru'n-Nefâis, Ammân 2008.

Abbâs, Fadl Hasan, *İ'câzü'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Dâru'n-Nefâis, Amman 2016.

Abdulkadir, Hüseyin, *Eserü'n-Nuhât fi'l-Bahsi'l-Belâğî*, Darü Çarîb, Kahire tsz.

- Akdemir, Hikmet, "Belâgat İlmi ve Kur'ân Tefsirindeki Yeri", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2/2 (Haziran 1996).
- Akyüz, Zafer, *Fadl Hasan Abbâs ve Belâgat İlmindeki Yeri*, Kimlik Yayınları, Kayseri 2019.
- Akyüz, Zafer, "Fadl Hasan Abbâs'a Göre İ'câz ve Çeşitleri", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7/1 (2020).
- el-'Alevî, Yahya b. Hamza b. Ali, *et-Tırâz li Esrâri'l-Belâğati ve 'Ulûmi'l-Hakâiki'l-İ'câz*, el-Mektebetü'l-'Unsuriyye, Beyrut 1423.
- el-'Askerî, Ebû Hilâl, *es-Smâ'ateyn*, (Thk. Ali Muhammed el-Bicâvî- Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-'Arabiyye, Kahire 1371/1952.
- Ayvaz, Kübra, "Muhammed Abdullah Draz'ın 'La Morale Du Koran'; 'Kur'ân Ahlakı' Adlı Eserinde Ele Aldığı Nazari Ahlak Görüşü ve Kur'ân Referanslarının Tahlilî", *İstanbul Sebahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2018.
- el-'Avâyisa, Abdullah Hammâd Abdullah, *el-Belâğatu'l-Kur'âniyye 'İnde'l-'Allâme Üstâz Doktor Fadl Hasan 'Abbâs ve Eseruhâ fi'l-İ'câzi ve't-Tefsîr*, Câmî'atu 'Ulûmi'l-İslâmiyye, Ammân tsz.
- el-Bakillânî, Ebûbekir Muhammed b. Et-Tayyib, *İ'câzu'l-Kur'ân*, (Thk. Ahmed Sakar), Daru'l-Me'ârif, Mısır tsz
- el-Beyzâvî, Nâsirüddîn Ebû Sa'îd Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şîrâzî, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vîl ve Me'ahû Hâşiyetu'l-Kâzerûnî*, Dâru'l-Fikr, Beyrût 1416/1996.
- Boullata, Issa J., "Kur'ân'ın Belâgat Açısından Tefsiri: İ'câz ve İlgili Konular", *Din Bilimleri Akademi Dergisi*, (Çev. İbrahim Hilmi Karşlı), V (2005), Sayı 4.
- el-Cârim, Ali - Emîn, Mustafa, *el-Belâğatü'l-Vâdiha*, Eda Neşriyat, İstanbul tsz
- el-Câhuz, Ebû 'Osmân 'Amr b.Bahr, *el-Beyân ve'Tebyîn*, Mektebetü'l-Hâneçî, Kahire 1998.
- el-Câhuz, Ebû 'Osmân 'Amr b.Bahr, *el-Hayevân*, Dâru'l-Kütübü'l-'İlmiyye, Beyrut 1424.
- el-Cürçânî, Ebûbekir Abdulkâhir b. Abdurrahman, *Delâilü'l-İ'câz*, (Ta'lik: Mahmud Muhammed Şakir), Mektebetü'l-Hâneçî, Kahire tsz.
- el-Cürçânî, Ali b. Muhammed b. Ali, *et-Ta'rifât*, Dâru'l-Kütübü'l-'İlmiyye, Beyrut 1983.
- Dayf, Şevkî, *el-Belağa Tatavvurun ve Târihun*, Dâru'l-Me'ârif, Kahire tsz.
- İbn Ebi'l-Esba', 'Abdulazim b. Abdulvâhid, *Bed'ü'l-Kur'ân*, (Thk. Hanefî Muhammed Şeref), Mahzatü Mısır, Mısır tsz.
- İbnü'l Esîr, Ziyâüddin, *el-Meselü's-Sâir fi Edebi'l-Kâtibi ve's-Şâ'ir*, (Thk. Ahmed el-Hüfî-Bedevî Tabâne), Dâru'n-Nahza, Kahire tsz.
- İbnü'l-Esir, el-Mübarek b. Muhammed b. Muhammed, *en-Nihâye fi Ğaribi'l-Hadîsi ve'l-Eser*, (Thk. Tahir Ahmed ez-Zâhir-Mahmud et-Tahâvî), el-Mektebetü'l-'İlmiyye, Beyrut 1979.
- İbn Faris Ahmed, *Mekâyîsu'l-Luğa*, (Thk. Abdusselam Harun), Darü'l-Fikr, Beyrut 1979.
- Gündüz, Muhammed Recai, "Dr. Aişe Abdurrahman'ın Kur'an'daki Bazı Ziyade Harflerle Müteradif Kelimeler Hakkındaki Metoduna Eleştirel Bir Bakış", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, II (2015).
- Gür, Süleyman, "Beyzâvî Tefsirinde Belâgat İlmi ve Uygulanışı", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2008.

- el-Kattân, Mennâ' b. Halil, *Mebâhis fi 'Ulûmi'l Kur'ân*, Mektebetü'l Me'ârif, 2000.
- Kılıç, Hulusi, "Belâgat", *DÎA*, İstanbul 1992.
- el-Kefevî, Ebü'l-Bekâ Eyyûb b. Mûsâ el-Hüseynî, *el-Külliyat (Mu'cemun fi'l-Mustalahâti ve'l-Furûki'l Luğaviyye)*, (Thk. Adnan Derviş-Muhammed el-Misrî), Müesse-setü'r-Risâle, Beyrut tsz.
- İbn Kuteybe Abdullah b. Müslim, *Te'vîlü Müşkili'l Kur'ân*, Daru'l Kütübî'l İlmiyye, (Thk. İbrahim Şemsüddin), Beyrut tsz.
- İbn-i Manzûr, Muhammed b. Mükrem, *Lisânu'l-'Arab*, (Thk. 'Abdullah Ali el-Kebîr-Hâşim Muhammed eş-Şâzelî), Dâru'l-Me'ârif, Kahire tsz.
- el-Merâğî, Ahmed Mustafa, *Târîhu 'Ulûmi'l-Belâğati ve't-Ta'rîfû bi Ricâlihâ*, Mektebetü Mustafa el-Hâlebî, Mısır 1950.
- er-Rummânî-el-Hattâbî-el-Cürcânî, *Selâsü Resâil fi 'Îcâzi'l-Kur'âni'l-Kerim*, Dâru'l-Me'ârif, (Thk. Muhammed Halefullâh-Muhammed Zağlûl Selam), Mısır tsz.
- es-Se'âlibî, 'Abdumelik b. Muhammed, *Sıhru'l-Belağa ve Sirru'l-Berâ'a*, (Thk. 'Abdu's-Selâm el-Huffî), Dâru'l-Kütübî'l İlmiyye, Beyrut/Lübnan tsz.
- es-Sekkâkî, Yusuf b. Ebûbekir b. Muhammed, *Miftâhu'l-'Ulûm*, (Thk. Ekrem Osman Yusuf), Matba'aatü Dâri'r-Risâle, Bağdat 1982.
- es-Seyyid, Şefî', *el-Bahsu'l-Belâğî 'Inde'l-'Arab Te'sîlün ve Takyîm*, Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, Kahire tsz.
- es-Suyûtî, Celalüddin, *ed-Dürerü'l-Müntesire fi'l-Ehâdâsi'l-Müştehire*, (Thk. Muhammed b. Lütfî es-Sabbâğ), 'Îmâdetü Şuûni'l-Mektebât-Câmi'atü'l-Melik Su'ûd, Riyad tsz.
- Tülücü, Süleyman, "Kur'ân-ı Kerim'in Nuzul Süreci İçinde Arap İleri Gelenleri İle Edip ve Şairlerinin Ona Karşı Tavrı ve Takdirleri", *Diyanet İlmî Dergisi*, 1994, XXX, 3 (Temmuz, Ağustos, Eylül 1994), 37-50.
- Ebü 'Ubeyde, Ma'mer b. Müsennâ, *Mecâzu'l-Kur'ân*, (Thk. Muhammed Fuat Sezgin), Kahire 1381.
- ez-Zebîdî, Muhammed b. Muhammed b. 'Abdurrezzak el-Hüseynî, *Tâcu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Dâru'l-Hidaye, Tsz.
- ez-Zerkânî Muhammed Abdu'l-'azim, *Menâhilü'l-'İrfan fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*, Matba'atü isâ el-Bânî el-Halebî, Tsz.
- ez-Zemahşerî, Ebü'l-Kâsim Mahmûd b. 'Amr, *el-Keşşâf'an Hakâiki Ğavâmidî't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fi Vucûhi't-Te'vîl*, Dâru'l-Kitâbî'l-'Arabî, Beyrut1403.

The Historical Course of Qur'an Rhetoric Impact on Studies Related To Uniqueness of Qur'an And Interpretation of Qur'an

(Extended Abstract)

The Holy Qur'an is the last divine book send by Allah the Almighty to humanity. All poets and literary men on the top of their rhetoric and expression careers during the time of Qur'an revelation became desperate on seeing the verses and meanings of the Qur'an. The Holy Qur'an, a unique example of rhetoric, had shaken them up deeply with its own style. Although the wordings in the Qur'an were the same with those they were using, they were not able to resolve the difference in combination and had severe difficulty in understanding the source of the impact that these combinations were resulting with.

Those who wanted to understand the fidelities and comprehend the divine words expressed by an illiterate Prophet (pbuh) have accepted Islam and those who denied these have preferred denial and denegation. Allah the Almighty, challenging the deniers with Tahaddi verses, asked them to create a book alike or if this was beyond possibility even a verse. However, this could never ever be realized.

The efforts of the Muslims, accepting İslam and taking the Prophet (pbuh) and the Qur'an as their guide, have led to the emergence of several science branches. One of them is the rhetoric of the Qur'an.

The emergence and development of rhetoric as a distinct field of science can be attributed to a great extent to the Holy Qur'an. The greatest miracle of the Prophet (pbuh) is a book that men are unable to form something alike, astonishing the addressees, including information about the world invisible and with literal supremacy in form of verses. One of the facts that Islamic Scholars have been focusing is the inability of men to produce anything similar, uniqueness of the Qur'an (i'caz) and the ability to reveal many facts with limited wording. Therefore, among the Islamic Sciences, studies focusing on the miraculousness of the Qur'an have always ranging top. Among these studies, the rhetoric of the Qur'an has been the core of the scientific fields in enabling the comprehension and revealing the uniqueness of the Qur'an.

The fact that the Qu'ran astounded people with its uniqueness and made the humanity incapable of bringing something alike ensured that the divine verses were unmatched in terms of rhetoric and remained always at the top.

The science of Qur'an rhetoric, a means to understand the words of Allah, has been considered due to its function as at the top of all sciences.

Throughout history, Qur'an rhetoric has seriously influenced the science of Tafsir (interpretation of the Qur'an) in order to understand the uniqueness and concision aspects of the Qur'an. In this sense, there are deep bonds between the sciences related to the interpretation of the Qur'an and rhetoric of the Qur'an. A good scholar of Qur'an interpretation is at the same time also good in Qur'an rhetoric. The most obvious proof of this fact is that the work of ez-Zemahşeri named al-Keşşâf is a reference in Qur'an rhetoric and Tafsir from the day on it was written.

It is not possible for someone who has not mastered Qur'an rhetoric to understand and interpret the Qur'an. A correct understanding of the purposes in the Qur'an is subject to a sound assessment of its literary qualities, the superiority of eloquence, and rhetoric. Books related to the interpretation of the Qur'an (tafsir) and their authors are not respected and these works are not considered as a resource unless the subtleties of Qur'an rhetoric science are not practiced.

Since Qur'an rhetoric is accepted as the latest maturing branch of science, rhetoric is generally mentioned within the science of exposition (İlmi Beyan) in the works written in order to understand the uniqueness of the Quran before Abdulqâhir al-Jurjani. Therefore, the impact of the Qur'an rhetoric science on Tafsir and uniqueness of Qur'an in pre Al- Jurjânî works differ due to the scattered treatment of the subjects by every scholar.

The fact that Abdulkâhir al-Cürcânî's reconsidered the science of Qur'an rhetoric and making it a main branch of science led to significant methodological differences regarding the impact of Qur'an rhetoric in the field of Tafsir and considering the uniqueness of Qur'an emerged. The scattered rhetoric subjects were brought together and the interpretation and miraculous aspects of the verses gained a different dimension with the explanation methods of Qur'an rhetoric.

During telhis, commentary, and annotation period, there was a pause in the field of Qur'an rhetoric. As a result of this, the works of this period were

summarizing, explaining, and extending the works before them. In this period, new methods were not introduced, and the main purpose was to explain the incomprehensible parts of the previous works in a broader way.

In the works of the modern period, the effect of Qur'an rhetoric on the studies related to the uniqueness of the Qur'an and Interpretation of the Qur'an (Tafsir) differ in the works of each author. Whereas some writers defended rhetoric, others have covered the subject of the uniqueness of the Qur'an in the light of Arabic rhetoric. Although their aims are different, it has been a common goal to bring a different perspective to rhetoric and to enable it to become as vivid as in earlier days.